

Oorkonden en Mededelingen

Een Brugse strafbedevaart naar St-Jacob te Compostella (1294)

De groeiende «moralisatie» van het middeleeuws wereldlijk strafrecht voltrekt zich onder invloed van het kerkelijk recht, waarin de penitentieproblematiek een centrale plaats bekleedt¹. De boete- en strafbedevaart kadert in deze evolutie². De oorsprong dient gezocht in

1. VAN CAENEGEM (R.C.), *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren, 19), Brussel, 1954, 19-20. - BALON (J.), *La «ratio» fondement et justification du droit avant Gratien*, — *Studia Gratiana*, 9 (1966) 11-25.

2. De literatuur hierover is uitgebreid, o.m.: SCHMITZ (J.), *Sühne-wallfahrten im Mittelalter*, Bonn, 1910; VAN DER ESSEN (L.), *De straf- en rechterlijke verzoeningsbedevaarten in de Middeleeuwen, bijzonderlijk in de Nederlanden*, (Verhandelingen van de Algemeene Katholieke Vlaamse Hoogeschooluitbreiding, 143), Antwerpen, 1911; VAN CAUWENBERGH (E.), *Les pèlerinages expiatoires et judiciaires dans le droit communal de la Belgique au moyen âge*, (Recueil de travaux publiés par les membres des conférences d'histoire et de philologie, 48), Leuven, 1922; met de bespreking hierop van STRUBBE (E.I.), — *Hand. Emul.*, 66 (1923) 51-53; GESSLER (J.B.), *Losse aantekeningen over boetebedevaarten uit het Loonsche en andere bescheiden*, — *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg à Maestricht*, 77 (1941) 1-73; DE LA FONS - MÉLICOCQ, *Pèlerinages, escondits et voyages en Belgique, en Hollande et de Béthune aux bannis et autres repris de justice, etc.* (XIVe, XVe et XVIe siècles), — *Messenger des sciences historiques*, 1858, 361-368; BERLIÈRE (U.), *Les pèlerinages judiciaires au moyen âge*, — *Revue bénédictine*, 7 (1890) 520-526; VAN DEN BUSSCHE (M.), *Roc-Amadour. Les pèlerinages dans notre ancien droit pénal. Collection de documents inédits des XIVe, XVe et XVIe siècles*, — *Bulletin de la Commission royale d'histoire*, 14 (1887) 19-74; MAES (L.-T.), *Les pèlerinages expiatoires et judiciaires dans les Pays-Bas méridionaux à Saint Jacques de Compostelle*, — *Boletín de la Universidad [de Santiago de Compostella]*, 50-51 (1948) 1-12; ID., *Mittelalterliche Strafwallfahrten nach*

de boetepraktijk van het kanoniek recht³. Op het einde van de 4e eeuw komt verbanning voor als kerkelijke straf⁴. Vanaf het midden van de 6e eeuw verbannen de kerkelijke autoriteiten moordenaars die tot de clerus behoren⁵. De duiding is bijbels en berust op de verwijzing naar de broedermoordenaar Kain die zonder bestemming in den vreemde rondwaalt⁶. Dit *peregrinare* wordt vanaf de 8^e eeuw geleidelijk gepreciseerd en geanalyseerd in de *Libri poenitentiales*⁷. De delikten, die een *peregrinatio* tot gevolg kunnen hebben, nemen in

Santiago de Compostella und Unsere Liebe Frau von Finisterra, — Festschrift Guido Kisch. Rechtshistorische Forschungen. Anlässlich des 60. Geburtstags dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern, Stuttgart, 1955, 99-118. ID., *Middeleeuwse strafbedevaarders en twintigeeuwse reizigers naar Santiago de Compostella en O.L. Vrouw van Finisterra*, — *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis*, 5 (1951) 16-39; GANSHOF (F.-L.), *Pèlerinages expiatoires flamands à Saint-Gilles pendant le XIVe siècle*, — *Annales du Midi* [Hommage à Y. Renouard (1908-1965)], 78 (1966) 391-407; OVERVOORDE (J.C.), *Eenige aantekeningen over bedevaart als straf*, — *Nederlands archief voor kerkgeschiedenis*, n.s. 4 (1906) 298-306; BRUECKNER (W.), *Zur Phänomenologie und Nomenklatur des Wallfahrtswesens und seiner Erforschung. Wörter und Sachen in systematisch-semantischen Zusammenhang*, — *Volkskultur und Geschichte. Festgabe für Josef Dünninger*, Berlin, 1970, 384-424; VAN HERWAARDEN (J.), *Pelgrimstochten, (Fibula-reeks)*, Bussum, 1974. — Men was van kerkelijke zijde niet onverdeeld gelukkig met de ontwikkeling van de bedevaartpraktijk tot een massaal sociaal fenomeen. Herhaaldelijk wezen vooraanstaande auteurs op de negatieve effecten van het pelgrimeren en drongen aan op een strenge reglementering ter zake. Men was er zich in het bijzonder goed van bewust dat het opleggen van een bedevaart als straf zeer nefaste gevolgen kon hebben. Het impliceerde immers dat misdadigers vermengd werden met andere bedevaarders. Deze integratie heeft men van kerkelijke zijde pogen te bestrijden. Cf. CONSTABLE (G.), *Opposition to Pilgrimage in the Middle Ages*, — *Studia Gratiana* (Mélanges G. Fransen, I), 19 (1976), 123-146.

3. SCHMITZ (H.J.), *Die Bussbücher und die Bussdisciplin der Kirche. Nach handschriftliche Quellen dargestellt*, 1, Mainz, 1883 (repr. Graz, 1958), 152-156.

4. Blijkbaar op aandringen van de keizer en naar analogie met het romeins recht.

5. *Poenitentiale Vinniai*, c. 23, ed. WASSERSCHLEBEN (F.W.H.), *Die Bussordnungen der abendländischen Kirche*, Halle, 1851 (repr. Graz, 1958), 113.

6. Gen. 4. 1-16. — *Poenitentiale Rabani Mauri*, c. 7, (PL. 110, 473-474).

7. VAN CAUWENBERGH (E.), *Les pèlerinages expiatoires*, 2-8. De auteur schetst de evolutie in de *Libri poenitentiales* aan de hand van de geciteerde editie van Wasserschleben.

aantal toe⁸. Het doelloos rondzwerfen van de balling wordt gewijzigd in het bezoeken van onbepaalde *loci sanctorum*⁹. Boetemaatregelen gaan aanleunen bij bestaande devotiepraktijken en beide componenten dragen eigen karakteristieken op elkaar over¹⁰. De onduidelijke afspraak over het waarheen maakt een efficiënte controle onmogelijk en werkt misbruiken in de hand¹¹. Vanaf de 11^e eeuw wordt de plaats van bestemming vastgelegd. Langs de penitentie, die volgt uit het sacrament van de biecht, groeit de boetebedevaart uit tot een volwaardige straf (biechtbedevaart), die in de *Summae confessorum* als een *poenitentia publica* geplaatst wordt tegenover de *poenitentia solemnis* en de *poenitentia privata*¹².

De massale verspreiding ervan wordt in de hand gewerkt door de inquisitierechtbank tegen de Katharen in Zuid-Frankrijk (Toulouse), die 4 *peregrinationes maiores* (Rome, Compostella, Kandelberg en Keulen) en niet minder dan 20 *peregrinationes minores* kent. Onder meer langs deze weg verwerft de boete- en strafbedevaart bekendheid in de Zuidelijke Nederlanden en de succesvolle opname in het wereldlijk strafrecht is hieraan evenmin vreemd¹³. Na volledig op punt te zijn gesteld

8. Na moord komen ook slagen en verwondingen, ontuchtzonden, godslastering en diefstal van kerkelijke voorwerpen in aanmerking.

9. GREGORIUS TURONENSIS, *Liber in gloria confessorum*, p.c. 85, (MGH. SS. RM., I. 2, 353). — *Poenitentiale Pseudo-Theodori*, c. 3 §11, ed. WASSERSCHLEBEN (F.W.H.), *Die Bussordnungen*, 589-570.

10. Vooral de boetegedachte komt zeer sterk naar voor.

11. *Poenitentiale Rabani Mauri*, c. 7, (PL. 110, 473-474).

12. PETRUS DAMIANI, *Epistola ad Rainerium Marchionem*, lib. 8, ep. 17, (PL. 144, 455-558). — ROBERTUS DE FLAINESBURG, *Liber poenitentialis*, c. 236, ed. FIRTH (J.J.F.), *Robert of Flamborough, Canon-Penitentiary of Saint-Victor at Paris. Liber poenitentialis. A Critical Edition with Introduction and Notes, (Studies and Texts, 18)*, Toronto, 1971, 205. — VOGEL (C.), *Le pèlerinage pénitentiel*, — *Revue des sciences religieuses*, 38 (1964) 113-153. — VAN EUPEN (Th.), *De praktijk van de boete in de Middeleeuwen*, — *Tijdschrift voor theologie*, 2 (1962) 351-374; 3 (1963) 12-44.

13. VAN CAUWENBERGH (E.), *Les pèlerinages*, 18-19. — MAES (L.-T.), *Les Pèlerinages*, 6. — ID., *Mittelalterliche Strafwallfahrten*, 101-102. — GANSHOF (F.-L.), *Pèlerinages*, 391.

in het kanoniek recht doet de pelgrimage zijn intrede in het wereldlijk strafrecht. Eerst als vrijwillige straf in het *zoendinc*, later als opgelegde straf bij vonnissen¹⁴. In het langzame moralisatieproces van het strafrecht wordt er onder kerkelijke invloed een ethisch-religieuze dimensie (schuld, genade, boete, inkeer) in de verzoening ingebouwd, waarvan de pelgrimstocht één van de konkrete uitingen is¹⁵.

Het is merkwaardig dat de boete- en strafbedevaart, ontstaan als een omvorming in positieve zin van de verbanning, er niet in geslaagd is deze volledig te verdringen¹⁶. Verbanning is een kortzichtige straf. De balling, die zich buiten zijn strafgebied vrij kan bewegen, is een potentieel gevaar voor de maatschappij. Daarenboven troepen deze misdadigers vaak samen rond de steden waaruit ze verbannen worden en vormen haarden van onrust die de stad zelf bedreigen. De gevangenisstraf is een eerste oplossing. In het middeleeuws bestel is ze om economische redenen op grote schaal niet te realiseren en enkel voor beperkte periodes haalbaar¹⁷. De bedevaart naar ver afgelegen plaatsen, waar de veroordeelde soms enige tijd dient te verblijven en vanwaar hij een attest van reis en verblijf dient mee te brengen, is een tweede oplossing¹⁸. In het stedelijk strafrecht van de 14e en 15e eeuw wordt ze frekwent toegepast. Vanaf de late middeleeuwen is de bedevaart afkoopbaar¹⁹. De verbanning zelf blijft bestaan en men kan zich afvragen welke andere factoren de evolutie verbanning-strafbedevaart helpen bepalen?

14. VAN CAUWENBERGH (E.), *Les pèlerinages*, 28-32. — GANS-HOF (F.-L.), *Pèlerinages*, 392-393.

15. VAN CAENEGEM (R.C.), *Geschiedenis van het strafrecht*, 290-292.

16. Bespreking van het werk van E. Van Cauwenbergh door STRUBBE (E.I.), — *Hand. Emul.*, 66 (1923) 52.

17. VAN CAENEGEM (R.C.), *Geschiedenis van het strafrecht*, 227-228.

18. SMEYERS (M.), *Bedevoarten uit de zuidelijke Nederlanden naar Compostella*, — *Vlaanderen*, 126 (1972) 141.

19. VAN CAUWENBERGH (E.), *Les pèlerinages*, 222-236. — VIAENE (A.), *De tarieflijst van gerechtelijke bedevoarten van Geraardsbergen en van Gent*. — *Hand. Emul.*, 104 (1967) 203-214.

Jerusalem, Rome en Compostella zijn de hoofdbede-
 vaartplaatsen in de middeleeuwen, waar pelgrims zo-
 wel uit devotie als uit straf en boete heentrekken²⁰. Aan
 de tocht naar Rome zijn soms speciale juridische impli-
 katies verbonden. Een dergelijke reis kan alle uiterlijke
 kenmerken van een boete- of strafbedevaart vertonen en
 zelfs door de betrokkene als zodanig beschouwd wor-
 den, maar er in wezen totaal van verschillen. Aan de
 pauselijke jurisdictie zijn een aantal voorbehouden ge-
 vallen verbonden, o.m. voor de hogere exkommunikatie
 en meer speciaal het anathema. Hier is alleen de paus
 bevoegd om absolutie te verlenen wat voor de getrof-
 fene een (pelgrims)tocht naar Rome impliceert²¹. Illu-
 stratief in dit verband is het dierenepos *Van den Vos
 Reynaerde*. In volle synode wordt Reinaert geëxkommu-
 niceerd. Het gaat om een anathema en de vos is volledig
 uit de kerkelijke gemeenschap gebannen²². Nobel's
 kapelaan, Belijn de ram, bevestigt dit²³. Alleen de paus
 kan Reinaert de absolutie geven. Een reis naar Rome is
 hiervoor noodzakelijk²⁴. Hoewel in het verhaal als zo-
 danig beschreven gaat het hier in eerste instantie niet
 om een expiatoire bedevaart, wel om een tocht die het

20. Voor Compostella: «*Naar Sente Jacobs in Galissiën*», — *Vlaanderen*, 126 (1972), met vooral het artikel van SMEYERS (M.), *Bedevoarten*, 140-143. — Cf. PYCKE (J.), *Les pèlerinages de dévotion dans la première moitié du XIVe s. Le cas des membres du chapitre cathédral de Tournai*, — *Horae Tornacenses (1171-1971)*. Doornik, 1971, 111-150. Meerdere van deze zogenaamde devotiebedevoarten waren ongetwijfeld niets anders dan pogingen om vrijgesteld te worden van allerlei kapittelverplichtingen. De aankondiging van een bedevaart alleen volstond om vrijstellingen te bekomen en om aldus de tocht degelijk voor te bereiden. Vaak komt er van de geplande tocht niets in huis.

21. SCHMITZ (H.J.), *Die Bussbücher*, 154-156.

22. *Van den Vos Reinaerde*, ed. TINBERGEN (D.C.), Achttiende druk, verzorgd door L.M. Van Dis, (*Van alle tijden, Bibliotheek van Nederlandse letterkunde*), Groningen, 1966, vv. 2716-2719, 2732-2734.

23. *Ibidem*, vv. 2939-2950.

24. LAMBRECHT (D.), *Reinaert en de zeinde van deken Herman*, — *Aspects of the Medieval Animal Epic. Proceedings of the 3d International Conference. Louvain, May 15-17-1972*, ed. ROMBAUTS (E.), — WELKEN-HUYSEN (A.), (*Mediaevalia Lovaniensia. Series I, Studia 3*), Leuven / Den Haag, 1975, 187-198.

gevolg is van de pauselijke prerogatieven ter zake²⁵. Naar buiten toe zijn de twee gevallen identiek. Rechts-historisch gezien is er tussen beide geen direkt verband²⁶. Belangrijk is evenwel dat dit theoretisch onderscheid de facto niet meer ervaren wordt.

De gegevens over Brugse bedevaarten, inclusief boete- en strafbedevaarten, zijn talrijk²⁷. Konkrete voorbeelden van strafbedevaarten zijn aan te wijzen vanaf het einde van de 13^e eeuw. Voor de vroegste periode zijn ze weinig talrijk. Merkwaardig is de veroordeling van de poorter Jan Uttensacke in 1291 tot een bedevaart naar St-Gilles in de Provence en een pelgrimstocht naar Engeland, ongetwijfeld Kantelberg²⁸. De verdragen van Athis-sur-Orge en Arques bevatten analoge kollektieve stipulaties die eerder aansluiten bij een verzoening. In 1305 wordt een tocht van 3.000 Bruggelingen geëist naar Compostella, Le Puy en Rocamadour en in 1326 worden er weer Bruggelingen opgevorderd om als verzoening te pelgrimeren naar Compostella,

25. Gewoonlijk worden beide elementen zonder nuance aan elkaar gekoppeld. Het is duidelijk dat de geëkommuniceerde in dit geval naar Rome gaat om er te biechten en de pauselijke absolutie te verkrijgen, waaraan dan pas de penitentie verbonden wordt.

26. Bespreking van het werk van E. Van Cauwenbergh door STRUBBE (E.I.), — *Hand. Emul.*, 66 (1923) 52.

27. Cf. de talrijke bijdragen gepubliceerd in *Biekorf* — CALLEWAERT (D.), *Biekorf 1890-1960, (Nederlandse volkskundige bibliografie, 8)*, Antwerpen, 1969, 190-194: 1858-1904 — en *Hand. Emul.* van meerdere auteurs, o.m. J. De Smet en A. Viaene. — SEDZE (H.), *Journal d'un pèlerin de Bruges à Saint-Jacques de Compostelle*, — *Revue régionaliste des Pyrénées*, 187-188 (1970) 163-168. — VIAENE (A.), *Sint-Matthijs te Trier. Een bedevaart in het oude Vlaamse strafrecht*, — *Corona Gratiarum. Miscellanea Patristica, Historica et Liturgica Eligio Dekkers O.S.B. XII Lustra complenti oblata II, (Instrumenta Patristica, 11)*, Brugge / Den Haag, 1975, 271-277.

28. GANSHOF (F.-L.), *Pèlerinages*, 394-395. — WYFFELS (C.), *Een XIIIe eeuwse gerechtszaak (1290-1296). De erfenis van Jan van der Beurse, poorter van Brugge (+ 1270)*, — *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der oude wetten en verordeningen van België*, 19 (1958) 606: 135§38, 388-389: 9.

Notre-Dame de Vauvent, Rocamadour en St.-Gilles²⁹. Aan het dossier kan een niet onbelangrijk 13^e eeuws voorbeeld toegevoegd worden. Op 9 mei 1294 doet Gwijde, graaf van Vlaanderen, uitspraak in een geschil tussen proost, deken en kapittel van St-Donaas enerzijds en Geeraard Kant, Ramon de Ware en Jan Witers anderzijds. Hij veroordeelt de drie stedelingen wegens het met geweld weghalen van een man uit de St-Donaaskerk tot het herstel van de inbreuk, het opstappen in boetekledij in een processie, een strafbedevaart naar St-Jacob te Compostella en betaling van 30 lb. par. voor onkosten aan proost, deken en kapittel³⁰.

Het konflikt tussen de twee partijen dient gesitueerd in een ruimere kontekst van herhaalde bevoegdheidsbetwistingen tussen de stad en St-Donaas. De in de stad gelegen enklaves van het Proostse en Kanunnikse vallen niet onder de jurisdictie van de stadsschepenen, maar vormen een onafhankelijk ressort met eigen jurisdictie. Pas in 1795 komt aan deze situatie definitief een einde³¹. De stadsmagistraat betwist op diverse vlakken het eigen statuut van St-Donaas. Pogingen tot naasting blijven zonder resultaat. Inmenging in de jurisdictie wordt van de hand gewezen³². Hieruit vloeien uiteraard moeilijkheden voort. Misdadigers, ongure elementen of al wie terecht of ten onrechte de bestraffende macht van de schepenbank meent te moeten vrezen vlucht uit het stadsgebied in deze enklaves waar de schepenen niet

29. SMEYERS (M.), *Bedevaarders*, 141. — GANSHOF (F.-L.), *Pèlerinages*, 403-406. — Hierbij nog o.m. de pelgrimstocht naar 5 bedevaartplaatsen van Robert van Kassel als gevolg van de eerste vrede van Parijs (1316), nl. naar Compostella, Notre-Dame du Puy, Notre-Dame de Vauvent, Rocamadour en St-Gilles: GANSHOF (F.-L.), *Pèlerinages*, 405-406; SABBE (J.), *De opstand van Brugge tegen graaf Robrecht van Bethune en zijn zoon Robrecht van Kassel in 1321-1322. Het laatste politiek optreden van de volksleiders Pieter de Coninc en Jan Breidel*, — *Hand. Emul.*, 107 (1970) 228; VAN DEN BUSSCHE (M.), *Roc-Amadour*, 40.

30. Brugge, Archief van het Bisdom, Fonds St-Donaas, Oorkonden ad annum, 9 mei 1294.

31. DE SMET (J.), *De evolutie van het Brugse stadsgebied*, — *Hand. Emul.*, 100 (1963) 94-97.

32. DE SMET (J.), *De evolutie*, 95. — Brugge, Archief van het Bisdom, Fonds St-Donaas, Oorkonden ad annum, 7 april 1239/5 april 1240.

mogen optreden. Dergelijke situatie verstoort de openbare orde. Bij schending door de stadsmagistraat van het gebied van St-Donaas, wat tevens een miskenning van de eigen jurisdictie van St-Donaas inhoudt, dient de tussenkomst van een hogere rechtsmacht, die boven beide partijen staat ingeroepen te worden. Een grafelijke tussenkomst dringt zich op. De hier besproken veroordeling laat niet toe het waarom van de inbreuk te achterhalen. Duidelijk is evenwel dat de daders hun slachtoffer uit het gebied van St-Donaas meegenomen hebben naar een ander territorium, ongetwijfeld het stadsgebied, vermits St-Donaas zelf het recht niet in handen kan nemen. De daders zijn niet alleen doorgedrongen in het gebied van St-Donaas, maar hebben zich — wat hun zaak nog bezwaart — daarenboven schuldig gemaakt aan kerkstorm door iemand met geweld uit het heiligdom mee te sleuren en aldus tevens het algemeen erkend asielrecht van de heilige plaatsen te schenden³³. De veroordeling is in verhouding tot het misdrijf. De inbreuk dient hersteld en de meegesleurde man moet terug naar de St-Donaaskerk gebracht worden. De daders, die omwille van dit misdrijf, de kerkelijke straf van de exkommunikatie hebben opgelopen, dienen de absolutie te verkrijgen. Ze worden verplicht in boetekleding op te stappen in een processie van het kapittel en op het altaar van de St-Donaaskerk bekentenis af te leggen. Zij moeten voor het einde van augustus 1294 op bedevaart vertrekken naar St-Jacob te Compostella, vanwaar ze degelijke attesten, die hun pelgrimage staven, dienen mee te brengen. De klager, St-Donaas, krijgt een vergoeding van 30 lb. par. toegewezen, waarschijnlijk globaal door de veroordeelden te betalen. Een straf waarbij de boeteidee duidelijk overweegt.

De daders zijn evenmin onbekend. Het zijn Bruggeelingen. De meest vooraanstaande van het drietal is

33. VAN CAENEGEM (R.C.), *Geschiedenis van het strafrecht*, 62-63.

34. Brugge, Archief van het Bisdom, Fonds St-Donaas, Oorkonden ad annum, 14 nov. 1298.

Geeraard Kant. Afkomstig uit een aanzienlijke poortersfamilie, waarvan meedere leden deelnemen aan het stadsbestuur als schepen en raadslid, wordt hij zelf schepen voor het jaar 1298-99³⁴. Ramon de Ware behoort tot een niet onbemiddelde familie³⁵. Jan Witers tenslotte schijnt in stadsdienst te werken³⁶. Wellicht is het niet denkbeeldig te veronderstellen dat de inbreuk niet op eigen initiatief van de daders gebeurt, maar wel in opdracht van de stad.

D. VAN DEN AUWEELE

Bijlage

Gwijde, graaf van Vlaanderen en markgraaf van Namen doet uitspraak in een geschil tussen de proost, de deken en het kapittel van St-Donaas enerzijds en Geeraard Kant, Ramon de Ware en Jan Witers anderzijds. Hij veroordeelt laatstgenoemden wegens het wegsleuren van een man uit de St-Donaaskerk tot het herstel van de inbreuk, het opstappen in boetekledij in een processie, een bedevaart naar Compostella en betaling aan de klager van 30 lb. par.

S.l. [Brugge], 9 mei 1294.

A. Origineel. Perkament (hoogte: links 171, rechts 169; plica: links 15, rechts 11; breedte: boven 258, onder 254). Zegel: rond ruiterszegel in bruine was met tegenzegel van de graaf op dubbele staart van perkament door enkele spleet in de plica³⁷. Dorsale nota's: 1) *Sententia comitis Guidonis condemnatoria quorundam qui vi aliquos ex ecclesia extraxerant* (15^e e.); 2) 1294 (16^e e.); 3) *Layeta*. 3,23 (16^e e.); 4) *mey* 1294. *Gui* (19^e e.).

35. WYFFELS (C.), — DE SMET (J.), *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319). Eerste deel (1280-1302). Tweede stuk: Indices, (Publicaties van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, in 4°)*, Brussel, 1971, 186. — WYFFELS (C.), *De Vlaamse Hanze van Londen op het einde van de XIIIe eeuw*, — *Hand. Emul.*, 97 (1960) 27.

36. WYFFELS (C.) — DE SMET (J.), *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319). Eerste deel (1280-1320). Eerste stuk: Tekst*, SR 1297 / 1298, 576, 9: «Item feria Va post Epyphaniam (9 jan. 1298) Johanni Witers in Zelandiam misso 40 s.».

37. VERBRUGGEN (J.F.), *Het leger en de vloot van de graven van Vlaanderen vanaf het ontstaan tot in 1305, (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschappen, Letteren en schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 38)*, Brussel, 1960, 10.

Brugge, Archief van het Bisdom, Fonds St-Donaas, Oorkonden ad annum, 9 mei 1294.

Nous Guys..., coens de Flandres et marchis de Namur., faisons savoir a tous ke.. comme descors fust meus entre honnerables hommes nos boins amis et foiaules le.. prouvost, le.. doyen et le capitle de Saint Donasce de Brughes dune part et Grard Kant., Ramon de Ware et Jehan Witers dautre part, sour chou que li devantdit.. prouvos, doyens et capitles leur metoient sus kil avoient un homme trait a forche hors de leur eglise, et les dites parties se soient mises en nous a tenir chou que nous en dirons et ordenerons., et nous a le requeste des dittes parties avons fait enquerre dou fait, et le verite enquisse, nous les en ayens trouves coupauls. Nous les dittes parties presentes par devant nous et requerans ke nous en desissiens nostre dit, disons et pronunchons nostre dit en le maniere ki sensuit... Cest a savoir ke li devantdit Grars, Ramons et Jehans en le presense des devantdis.. prevost, doyen et capitle ramenront celui kil traissent hors de leur eglise a force le voie kil len menerent et en resaisiront le liu et le ditte eglise.. et se feront absolve de lescumeniement ou quel il sunt pour loccoison dou fait, se il absols nen sunt.. Encore disons nous que li devant-dit Grars.. Ramons et Jehans a le pourcession ke li devantdit.. prevos.. doyens et capitles feront voient ensi que li pourcessions ira deskauch, en cotes, deschaint et sans caperon au jour kil en seront semons des devantdis.. prevost.. doyen et capitle et au faire le pourcession, recognisteront devant lautel le cause pour choi... Encore disons nous kil voient a Saint Jakeme en Galisse en pelerinage et kil muevent dedens lissue dou mois daoust prochain que nous attendons, et raportent bonnes lettres kil ont fait leur pelerinage bien souffissantment... Et encore disons nous kil rengent as dit.. prevost.. doyen et capitle pour leur frais et leur cous.. trente.. livres.. de pesis... Et pour chou que les choses devantdites soient fermes et estables et bien tenues, si en avons nous ces presentes lettres faites saielier de no seel... Ki furent donnees en lan de grasce mil.. deus.. cens.. quatre vins et quatorze.. le diemence apries linvention sainte crois.